

НЕМАЧКА ОФАНЗИВА „ЗИМСКА ОЛУЈА“

Заушнављање непријатеља код Шаретрада и Новак Банске

После избијања немачких јединица на Босут, Штаб 34, немачког армијског корпуса тајно је припремао и његове три дивизије извеле, 17. јануара у свануће, напад на јединице Прве југословенске армије у намери да их потуку и продуже у дубину њиховог борбеног распореда. Уз снажну артиљеријску и тенковску подршку, јединице 7. немачке СС дивизије „Принц Еуген“, које су ноћу довођене у рејон Сотина, прошле су кроз борбени поредак 117. немачке ловачке дивизије на томе одсеку фронта. наставиле да напредују главним правцем према Ловасу. Товарнику и Шиду. а помоћним низводно десном обалом Дунава. преко Опатовца, Мохова, Шаренграда и Илока. Есесовци су освојили предњи крај одбране јединица Пете крајишке дивизије. постигли изненађење. нанели им осетне губитке. незауставиво напредовали да избију за леђа главнини Прве армије, да јој прекине одступницу од Босута, Оролика, Берка и Чаковаца. Немачка 117. ловачка дивизија истовремено је напала положаје Прве пролетерске дивизије у рејону Грабова, Берка и Ђелетоваца у намери да продужи у Шидске Бановце и Товарник. Јединице 41. немачке тврђавске дивизије углавном су напале одбрамбене положаје Шесте личке пролетерске дивизије у селу Нијемцима и дуж реке Босута. Ситуација се неповољно развијала на целој ширини фронта Прве југословенске армије. Немачке јединице. наступајући друмом од Сотина у подне су се приближиле Товарнику. а друмом поред Дунава Мохову. Њихово напредовање друмом за Товарник задржавале су јединице Једанаесте крајишке дивизије. пристигле од Новак Банске. Услед повлачења јединица Пете крајишке дивизије незаштићено је остало десно крило Прве армије, са наслоном на десну обалу Дунава и обронке Фрушке горе. Штаб армије одмах је наредио Штабу Двадесет прве српске дивизије да се њене бригаде убрзаним

маршем упуте преко Шпда и Новак Бапске у рејон Шаренграда да чау-ставе и одбијају нападе немачких јединица. Покрет је брзо уследио, али није у целости изведен како је било замишљено. У Шиду, кад су се граду приближавали Немци, у 15 сати, кад су грађани напуштали своја огњишта. Четврта српска бригада је задржана, на захтев Штаба Прве армије, да брани положаје на котама 115 и 121, источно од Церја и одбија нападе непријатеља. И поред жестоког отпора. Немци су сутрадан, 18. јануара, упали у Шид и огорчене борбе нису се смањивале. Јединице Четврте српске су продужиле из рејона Шида, преко Новак Бапске у Шаренград, да се придруже Петој и Тридесет првој српској бригади које су већ водиле борбе на десном крилу армијског борбеног распореда, задржавале и одбијале непријатељске јединице. Из покрета је, тако рећи, Бригада заузела борбене положаје западније од Шаренграда, распоредивши Први и Трећи батаљон у рејону Куле и Луга. Други батаљон је остварио садејство са јединицама Тридесет прве српске бригаде и заједно су одбили напад непријатеља на коту 98. Наредног дана, 19. јануара, Бригада је променила положаје да би ефикасније дејствовала и садејствовала са суседом. У дивизијском операцијском дневнику о томе је записано: „Четврта бригада: ио наређењу Штаба дивизије Бригада је посела положаје: кота 138 - источна ивица шуме Воћин - Света Петка са деловима испред Пајзаш пустаре, везујући се лево са Десетом крајишком, а десно са нашом Петом бригадом. Према наређењу Штаба дивизије Бригада у садејству са Петом крајишком дивизијом извршила напад на село Новак Бапска. После тешке борбе Бригада се повукла на полазне положаје услед несадејства крајишких јединица...”¹⁷²

Сутрадан, 20. јануара. Четврта српска бригада није мењала поседнуте положаје. Непријатељ је задржан у наступању. С обзиром на задатак јединица Двадесет прве српске и осталих дивизија Прве армије да офанзивно дејствују. Штаб дивизије наредио је Четвртој српској да оствари садејство са Првом и Десетом крајишком бригадом и освоји упориште Новак Бапску. Пета и Тридесет прва српска бригада добиле су наређење да упорно бране поседнуте положаје и заједно, у претпоноћним сатима, предузму напад на непријатеља. Напад на Новак Бапску подржавале су јединице Артиљеријске бригаде, неутралишући непријатељске отпорне тачке. Борци Четврте српске наступали су са

¹⁷² 36. НОР, том I, књ. 18, док. 59.

североисточне, а Прве и Десете крајишке бригаде са источне и југоисточне стране упоришта. Немци су увидели да неће издржати добро организовани напад и почели су узмицати друмом и пречицама за Ловас. Уследило је гоњење. Батаљони Четврте српске бригаде су наступали Грубановљевом, Сенцином. Кнебловом салашу и Церику и непријатеља протерали 5 километара назад. И Прва и Десета крајишка. у садејству са Четвртом српском бригадом, одбиле су непријатеља 3 километра југозападно од Новак Бапске. Истог дана Четврта српска бригада успоставила је положаје на Бабином долу и Зобишту. а Пета и Тридесет прва српска бригада преотеле нешто раније изгубљене положаје на простору коте 132. Убијено је 60 и рањено 40 непријатељских војника. Погинуло је 7, рањено 49 и контузовано 5 бораца и старешина. у целој Дивизији. Губици Четврте српске били су: 3 мртва. 19. рањених и 5 контузованих.¹⁷³

Жестоке борбе на целом Сремском фронту су настављене и непријатељ је делимично потискиван. Шеста личка пролетерска и Једанаеста крајишка ударна дивизија заузеле су Шид и Беркасово и непријатеља протерале на источну страну Товарника. Јединице Двадесет прве српске ударне дивизије биле су изложене ударима непријатељске артиљерије. противнападима тенкова и пешадије. али су их одбили на полазне положаје. Увече, 21. јануара. Четврта српска ударна бригада је извучена из окршаја на левом крилу дивизијског борбеног распореда и упућена у резерву у Шаренград. Њене положаје преузеле су јединице Тридесет прве српске бригаде. Чврстом одбраном на достигнутим положајима од десне обале Дунава. између Шаренграда и Мохова. затим југозападније од Ловаса. јединице Двадесет прве српске дивизије стабилизувале су десно крило армијског борбеног распореда. Тога дана Штаб дивизије известио је Штаб Прве армије: „Наше лево крило је пред Ловасом. Борбе се воде. На правцу Шаренграда и Мохова борбе су јаче. Непријатељ се упорно брани. Треба тући Мохово...“¹⁷⁴

У Штабу Прве југословенске армије ујурбано је припремљен план противнапада на целој линији фронта. да би се непријатељ протерао на положаје на којима се налазио до 17. јануара 1945. Прва армија је појачана Другом пролетерском дивизијом. са командантом Средојем Урошевићем и политичким комесаром Милијом Станишићем, чије су

¹⁷³ Исто. Док. 57.

¹⁷⁴ Архив ВИИ. кут. 258. рег. бр. 35-3.

јединице ирипремљене да непријатељу наносе ударце на положајима западно и северозападно од Новак Бапске, са наслоним на лево крило јединица Двадесет прве српске дивизије, да напредују према Ловасу, Томпојевцима и Миклеушевцима, Њој је садејствовала и Пета крајишка ударна дивизија. Двадесет прва српска ударна дивизија добила је задатак да ликвидира непријатељска упоришта Мохово и Опатовач и настави енергично гоњење према Сотину. Једанаеста крајишка ударна дивизија је усмерена на Товарник да га ослободи и остане у армијској резерви у Шиду. Задатак Прве пролетерске дивизије био је да напада непријатеља у Илаци, Шидским Бановцима и даље на западу. Шеста личка пролетерска дивизија је усмерена на Илинце. Нијемце и Комлетинце, а Прва коњичка бригада да јој штити леви бок од Босутских шума.

Штаб армије, саопштивши да је непријатељ заустављен, да су ослобођени Новак Бапса, Беркасово, Адашевци, Мала Вашица и Шид, да се борбе настављају испред Мохова и Ловаса на северном и Илинаца на јужнијем делу фронта, захтевао је да јединице Двадесет прве српске дивизије наступају на простору од Дунава до Раковог салаша, коте 123 и 125, Светог Илије, Папугиног и Дудашевог салаша, да енергичним гоњењем продуже у рејон пустаре Грабово...¹⁷⁵ Напади су извођени према плану Штаба дивизије и штабова бригада. Пета и Тридесет прва српска биле су у првом, а Четврта српска бригада у другом стрељачком строју за напад на предњи крај непријатељске одбране. Артиљеријску подршку бригаама пружала су артиљеријска оруђа на висовима позади и прецизно засипала непријатеља на коти 132, Теларовићевом, Грубановљевом и Публовом салашу. У 12 сати јединице Пете и Тридесет прве српске бригаде су освојиле коту 128 и Публов салаш, али нису могле даље. Непријатељу су у помоћ пристигле око две чете војника. Уследио је његов жесток противнапад и бригаде су устукнуле на полазни положај. Бригаде су увече, уз артиљеријску подршку непосредним гађањем, неколико пута безуспешно јуришале да освоје предњи крај непријатељске одбране. Напади су настављени до дубоко у ноћ, чак преко брисаног простора, али је стање остало непромењено. Вејао је снег праћен јаким ветром. У тој борби убијено је 75 и рањено 175 непријатељских војника, подофицира и официра. Губици Дивизије били су 33 мртва и 157 рањених бораца и старшина.¹⁷⁶

¹⁷⁵ 36. НОР, том I, књ. 18, док. 29.

¹⁷⁶ Исто, Док. 59.

Сутрадан. 23. јануара, смењивали су се јуриши и противјуриши на правцу напада јединица Двадесет прве српске дивизије. На њиховом левом крилу максимум борбености улагале су јединице Друге пролетерске дивизије. али су тешко могле напред због снега. Артиљерија Двадесет прве српске дивизије проналазила је циљеве у немачкој линији одбране покушавајући да их неутралише. Све је то потпомагало Пету и Тридесет прву српску бригаду да подилазе непријатељским рововима и бункерима и на јуришну раздаљину. Између њих су дошли Први и Трећи батаљон Четврте српске и напади су појачани. Иза њих се налазио, у другој линији борбеног распореда. Четврти батаљон. а Други у бригадној резерви у Шаренграду. У нападу код Грубановљевог салаша и коте 128. јединице Пете и Тридесет прве српске. уз посредну подршку јединица Четврте српске бригаде. освојиле су два доминантна немачка бункера, значајна за њихову левокрилну одбрану на делу фронта према Дунаву. У противнападу. под убитачном ватром. Немци су поново освојили бункере. Први и Трећи батаљон Четврте српске. подељени у групе, упорно су настојали да се кроз снег приближе непријатељу на домаћај ручних бомби. Командир Прве чете Трећег батаљона Божидар Рајковић предводио је групу пушкомитраљезаца да разоре бункер који је већ прелазио из руку у руке. Док је другове упозоравао да се чувају, осетио је јак бол у пределу ноге. Добрила Вукмировић. делегат вода, обазриво га је одвукла у заклон, препустила болничару и носиоцима рањеника. У чети је било још губитака. Погинуо је заменик командира Будимир звани Црнотравац и неколико је бораца лакше и теже рањено. У Команди чете остао је неповређен само Радисав Бадњаревић и настојао. заједно са командирима водова. да осигура непробојан бедем за непријатељске јуришлије. Борбени строј Првог батаљона трудио се да начини брешу у жилавој противничкој одбрани. Предводећи најсмелије бомбаше и пушкомитраљесце у противјуришу. смртно је рањен Радојко Стојановић, командир Друге чете Првог батаљона. Команду над проређеном четом преузео је Драго Хацић. Са замеником командира Душаном Луковићем, политичким комесаром Павлом Ристићем и замеником политичког комесара чете Јованом Паовићем, он је успешно командовао и стрељачки строј тако водио да непријатељ претрпи осетније губитке. Борбе нису престајале наредне ноћи и јутра. али су нешто касније скоро престале. У минулом дану јединице Четврте српске бригаде имале су 31 мртвог и 94 рањена.

Непријатељ је вероватно имао веће губитке у живој сили. али се то није могло проверити.

Процењујући да је Прва југословенска армија, после седмодневних одбрамбено исцрпљујућих борби. у којима је погиинуло 1.537 и рањено 4.668 бораца и старешина. тренутно недовољно снажна за жешћа офанзивна дејства. њен Штаб је одлучио, уз сагласност врховног команданта Тита и Врховног штаба, да се пређе на активну одбрану. Уследила је заповест Штаба армије штабовима дивизија за посудање и утврђивање положаја, у којој се истиче: „И поред наших борби и упорних напада наше јединице нијесу успеле разбити непријатељску одбрану на линији село Мохово. село Товарник. село Илинци.

Ради тога. и да би јединице припремили за слиједеће офанзивне акције, извршићемо потребна помијерања јединица и организовати чврсту одбрану дејствујући офанзивно са потребним снагама...”¹⁷⁷

У духу поменуте заповести јединице Двадесет прве српске ударне дивизије задржале су углавном дотадашње положаје од Дунава до коте 98. западно од Шаренграда. да спречавају продор непријатеља од Мохова и Опатовца. Артиљеријска бригада је распоређена у рејону коте 134. јужно од Шаренграда. Противтенковска оруђа су постављена нешто напред. југозападно од села. да сачекају немачке тенкове ако крену друмом од Мохова. Тешки минобацачи су постављени у рејону Пањевине, коте 98 и 134 да концентричном ватром могу тући непријатељске положаје.

Штаб Четврте српске бригаде. у сарадњи са штабовима батаљона. својски се побринуо да се поседнути положаји припремају за упорну одбрану, да се изгради, уз знатнију помоћ Дивизијског инжињеријског батаљона, одмах после његовог формирања, више фортификацијски значајних објеката и поставе поља противтенковских и противпешадијских мина.

Рањавање и смртно страдање старешина у скоро свакој већој борби налагали су Штабу бригаде да се упражњена места одмах попуњавају. Уместо смртно рањеног заменика политичког комесара Првог батаљона Данила Мркића. првоборца. раније већ рањаваног. на ту дужност је прекомандован Јован Паовић. до тада заменик политичког комесара Друге чете у истом батаљону. ратним искуством и храброшћу дорастао своме претходнику. Дужност заменика политичког комесара поменуте

¹⁷⁷ Исто. Док. 35.

чете поверена је Стојану Чутурилу. Рањеног Витомира Стојановића. политичког комесара Другог батаљона. на тој дужности наследио је Милован Вукосављевић. У Првој чети. уместо Божидара Мартиновића, за командира је постављен Радоје Ђушић, а место погинулог заменика политичког комесара чете Бранка Беговића није попуњено. Упражњено је остало и место рањеног командира Друге чете Миливоја Стојиљковића и дужност је вршио његов заменик. Командир Треће чете Војислав Пешић тешко је рањен у рејону Новак Бапске и убрзо је умро, а дужност командира је поверена заменику командира. У јануару је рањен политички комесар исте чете Марко Растовић и до његовог оздрављења дужност је вршио Илија Брајер. Уместо тешко рањеног командира Прве чете Трећег батаљона Божидара Рајковића, командирску дужност преузео је Светомир Славковић који се вратио из болнице. Извесних промена је било на командним и политичким дужностима у водовима и десетинама у целој Бригади.

У борбама од 17. до 24. јануара 1945. Четврта српска ударна бригада успешно се супротстављала непријатељу. прелазила у противнападе. знатно доприневши да се заустави његово офанзивно наступање и да се делимично одбије назад. Заједно са крајишким јединицама. у критичним тренуцима избацила је жилавог противника из добро брањеног упоришта Новак Бапске и успешно га протерала неколико километара на запад, на положаје источно од Ловаса. У жестоким седмодневним борбама је потврђено да су се борци и старешине Бригаде брзо оспособили. после неугодности 3. јануара. у рејону Отока. Комлетинаца и Нијемаца, да противнику наносе озбиљне ударе. Њихову борбеност и моралну политичку чврстину нису могли умањити ни неповољни временски и остали услови: висок снег. ниске температуре. мразеви, слаба исхрана, дотрајала одећа и обућа. Успешно је остваривано садејство са суседним бригадама, садејство између батаљона и чета у одбрани и нападу. Добро је организована артиљеријска подршка приликом припреме сопствених и одбијања непријатељских напада. Иако Бригада није имала непосредну подршку јуришних и бомбардерских ескадрила. борци и старешине су могли да чују грмљавину товара бомби и митраљирање у дубини непријатељског борбеног распореда, најчешће на правцима куда су се кретали бело обојени немачки тенкови. што није остало без утицаја на морал и борбено расположење.

На положају, обуци и осшале акшвностш

После обостране обуставе офанзввнх дејстава, кад се увидело да ће се фронт углавном стабилизовати дуж Нибелуншке линије немачке одбране, чиме су јединице Прве југословенске армије биле одбачене од комуникације Брчко - Винковци и Зелене линије. јединице Четврте српске бригаде чврсто су затвориле правац од непријатељских упоришта Мохова и Ловаса. На њиховом левом крилу положаје су држале јединице Треће српске ударне бригаде. Непријатељ се није усуђивао да предузме неки озбиљнији напад на истурене положаје Четврте српске бригаде у рововима и заклонима западно од Шаренграда. Штаб бригаде је одлучио да се непријатељ изненађује и узнемирава. Уз артиљеријску подршку. користећи мрак. чета бораца Другог батаљона се прикрала предњем делу непријатељске одбране, поред друма на улазу у Мохово, пушкомитраљеском ватром и експлозијама ручних бомби засула неколико бункера и ровова. изазвавши узбуну. Непријатељски војници насумице су тукли и борци су се повукли без губитака. Понекад је долазило до артиљеријских и минобацачких двобоја. Нешто јачи напад, у рејону Мохова, извели су делови Четвртог батаљона. ноћу 27. јануара, да се боље процени како се непријатељ утврдио. У томе нападу 4 борца су рањена. Бригада је наредне ноћи повучена на одмор у Шаренград. Њене положаје преузеле су јединице Пете српске бригаде и неких већих сукоба тренутно није било.

У топлим сеоским собама борци су донекле одахнули од тешких борби и опорављали се од назеба. Оболелима је указивана и лекарска помоћ. Штаб бригаде, штабови батаљона и команде чета. предузели су мере. у складу са наређењем Штаба дивизије, да се сваки погодан тренутак користи за војну и политичку наставу. У јединицама Четврте српске бригаде повучено је старо оружје. претежно немачке и енглеске производње. а додељено ново. добијено као војна помоћ из Совјетског Савеза. При Штабу дивизије формиран је Војни курс за заменике командира чета и водова на који је упућено и 30 старешина из Четврте српске бригаде.

Масовна војна обука је почела. пише у Операцијском дневнику 31. јануара. када је цела Бригада увежбављача стројеви корак за изненадно најављену свечаност наредног дана. Првог фебруара Бригада је продефиловала, у Шаренграду, испред команданта дивизије. потпуковника Владе Бајића и осталих старешина, а затим се постројила да чује ње-

гов говор приликом уручивања победничке заставе тада најбољем Четвртог батаљону Четврте српске бригаде за изузетне борбене резултате у бици за Београд и касније на Сремском фронту. О свечаним тренуцима ратни извештач Павле Докнић записао је у бригадном листу, поред осталог, да је командант дивизије указао на значај међубригадног такмичења. Четвртог батаљону честитао на постигнутом успеху и пожелео срећу у наредним борбама. Из његових руку лепо украшена застава на којој је писало „Батаљону победнику“ уручена је једном од најхрабријих младих бораца. На изузетном признању се захвалио политички комесар батаљона Радуле Мркић и обећао да ће борци и старешине још жешће наставити да туку окупатора и његове помагаче. Он је прочитао и поздравне телеграме команданту Прве армије и осталима. Политички комесар бригаде Неђо Божићевић је истакао: „Ви, борци Јабланице, Топлице. Пусте Реке и Црне Траве. добри сте борци. Ви сте код Београда убили преко 680 Немаца. Ишли сте из борбе у борбу. Ударајте и даље по мрском непријатељу. Угледајте се на велике борце славне Црвене армије. Надам се да ће вам ова застава дати подстрек за још већа дела и да је никада нећете испустити из руку...“¹⁷⁸ Док је он говорио небом су брујале ескадриле наших авиона, надлетале непријатељску линију одбране и саобраћајнице у њеној позадини. засули их бомбама чије су се експлозије на далеко чуле. У име бораца и старешина Пете српске бригаде, Четвртог батаљону поздраве и честитке испоручио је командант бригаде Теодосије Парезановић. Заменик политичког комесара дивизије Станоје Брајовић пожелео је борцима Четвртог батаљона да се њихова застава ускоро залепрша над Загребом и Љубљаном. У име Артиљеријске бригаде говорио је политички комесар Димитрије Палигорић, обећававши да ће артиљерци непогрешиво гађати непријатељске бункере. На крају су борцима и старешинама додељени ордени и медаље за храброст. ГТотом је почело весеље. Међутим, неочекивано брзо дошло је до одласка на линију фронта. Штаб Прве армије наредио је, 1. фебруара, да Двадесет прва српска дивизија, поред држања дотадашњих, преузме и положаје Друге пролетерске дивизије која је упућена у Илок на одмор, обуку и раоружање новим оружјем. Оваквим распоредом положаји јединица Двадесет прве српске дивизије знатно су проширени. чак до Трумићевог салаша. коте 145 и десног крила Прве пролетерске дивизије.

Бригадни лист *Јединство*.

зије североисточно од Шнда. Смена на положајима извршена је у сумрак 2. фебруара и непријатељ то није приметио. Први, Други и Трећи батаљон Четврте српске бригаде, испративши пролетере, залегли су у њихове ровове и бункере које су бригадни и дивизијски инжињерци још ојачавали. У бригадној резерви, у Новак Бапској, распоређен је Четврти батаљон. Па новопоседнутом одсеку фронта успостављена је чврста веза са левокрилним суседом, организована извиђачка и обавештајна активност. Брзо је откривено да се испред борбеног распореда Четврте српске бригаде налазе јаче јединице 117. немачке ловачке дивизије у добро изграђеним одбрамбеним објектима. Наредни дан је прошао у обостраном осматрању. Немци су у касним вечерњим сатима напали на спој јединица Двадесет прве и Прве пролетерске дивизије. у рејону шуме Калиле, о чему се у дивизијском Операцијском дневнику каже: „На положају није било никаквих промена до 21,30 часова. када је непријатељ после краће али јаке припреме ватром из својих аутоматских оруђа и минобацача покушао са пребацивањем према положајима суседне нам Осме црногорске бригаде. као и нашег левог крила. Наши минобацачи. као и артиљерија. узвратили су јаком ватром на непријатељске положаје. чиме су осујећени непријатељски пешадијски напади...”¹⁷⁹

Ни 4. фебруара непријатељ није мировао. Јаку ватру пешадијског оружја је сасредио на предњи крај положаја Трећег батаљона. Правовремено му је узвраћено и узмакао је брже-боље на полазне положаје. Сутрадан се није усудио да покуша да приреди изненађење. али се огласио артиљеријском и минобацачком ватром. Убрзо је уследила артиљеријска грмљавина из дубинског распореда Четврте српске ударне бригаде и непријатељска артиљерија је ућуткана. Штаб бригаде је наредио да Четврти батаљон, задржан у бригадној резерви у Новак Бапској, преузме ватрене положаје Првог батаљона. Смена је извршена под окриљем мрака и Први батаљон је повучен у бригадну резерву. Наредних неколико дана. до 9. фебруара. Бригада се налазила на поседнутим положајима и није имала озбиљнијих сукоба са непријатељем. Једино је понекад било артиљеријских двобоја. дејства минобацача. припуцавања на циљеве у непријатељском борбеном распореду и извиђачких активности.

¹⁷⁹ 36.НОР, том 1. књ. 18, док. 90.

Штаб Прве југословенске армије наредио је, 8. фебруара, да се јединице Прве пролетерске и Двадесет прве српске ударне дивизије, у циљу одмора, повуку са линије фронта, да их замене Пета и Једанаеста крајишка ударна дивизија. Замена је вршена постепено и завршена за два дана. Јединице Пете крајишке дивизије преузеле су положаје јединица Двадесет прве српске дивизије која је распоређена у армијску резерву и размештена у Илоку и околини. У исто време са Сремског фронта је повучена Друга пролетерска дивизија и упућена у рејон Мачве да се укључи у састав Друге југословенске армије. После ових смена и прегрупација на првој линији Сремског фронта биле су Пета крајишка, Шеста личка пролетерска, Једанаеста крајишка ударна дивизија и Прва коњичка бригада. У другом ешелону биле су I [рва пролетерска и Двадесет прва српска ударна дивизија.¹⁸⁰

Четврта српска бригада размештена је у кућама у источном делу Илока и одмах се приступило извођењу војне и политичке обуке са војницима и старешинама. Први дан је проучавана ратна служба и извођење одступног марша. Настава је трајала више од месец дана, али је упоредо настављено пренаоружање јединица. Обука је једино прекидана када су јединице Четврте српске бригаде одлазиле на линију фронта и нападале непријатеља, а касније су надокнађивани изгубљени часови. Најпре је темељито савлађивана јединачна обука и постепено се прелазило на сложеније облике. На терену је извођено развијање јединица за борбу, од десетине до батаљона, подилажење непријатељским положајима, напад на насељено место и остало. Јединице Четврте српске извеле су у фрушкогорским удолинама и бојево гађање из новог оружја руске производње. Штаб бригаде је организовао 15-дневне курсеве за командире десетина и водова. Бригада је војнички и на друге начине свестрано припремана за сламање непријатељске одбране у Срему и коначно ослобођење наше земље. Колико се постигло, за релативно кратко време, у обуци бораца и старешина, потврђује и закључак Дивизијског комитета КПЈ, 20. фебруара, у коме се каже: „Војнички сектор коме су у овој ситуацији били подређени сви остали да би што пре јединице оспособио у војничком погледу, организовао је ниже војничке курсеве по бригадама и у Дивизији. Борци су упознали своје оружје и стекли поверење у њега, руководиоци су

¹⁸⁰ Исто. Док. 70.

проширили своја знања тако да је у овом погледу Дивизија направила видан корак напред..."¹⁸¹

Полишички и партијски рад

Политичком образовању бораца и старешина Бригаде свакодневно је посвећивана дужна пажња. Стање се временом побољшавало. поготово после преименовања Првог пролетерског корпуса у Прву југословенску армију. када су усвојени једнообразни планови политичког рада у јединицама. Покретачи тога посла и његови најревноснији извршиоци биле су организације КПЈ и СКОЈ-а. њихови комитети. политички комесари и њихови заменици. Побољшању политичког рада у јединицама НОВЈ. а тиме и у Четвртој српској бригади. знатно је допринело и Директивно писмо Централног комитета КПЈ. упућено 14. јануара 1945. поред осталих. дивизијским комитетима КПЈ у НОВ Југославије. У њему је. посред осталог. наглашено: „Наши политички радници морају у много чему променити метод политичког рада. који треба да постане жив. непосредан. близак и јасан неугој маси војника. Поред тога. да би могли успешно извршити овај задатак. дужни су уложити максимум труда на васпитању самих себе..."¹⁸²

На основу директиве политичког комесара дивизије Мирка Јовановића. политички комесар Четврте српске бригаде Неђо Божићевић и заменик политичког комесара Драгоман Радојичић Стамболија. разрадили су једномесечни план политичког и партијског рада. Планом је било обухваћено неколико карактеристичних тема. пошто је Бригада наступала дубље у Хрватску: Историја хрватског народа са посебним освртом на ослободилачке покрете и борбе хрватског народа и познате вође из тих борби. Положај Хрватске у бившој Југославији и национално питање. Споразум Цветковић - Мачек. КПЈ доследни борац за решење националног питања. Усташе. Хитлерова агентура. Комадање Хрватске између Немачке. Италије и Мађарске. Мачек. издајник националне и демократске борбе хрватског народа и његова по-

¹⁸¹ Архив ЦК СКЈ. бр. 43/45.

¹⁸² 36. НОР. том II. књ. 15. док. 158: *Хронологија радничко? покрета и СКЈ 1919-1979*, том II. 1941-1945. Народна књига Институт за савремену историју. Београд 1980. стр. 329 330. редни бр. хрон. јед. 3928.

дршка усташама и њиховим злоделима. Хрватски народ у народно-ослободилачкој борби и развитак устанка... Увид у разраду тих тема, које су политички комесар бригаде и његов заменик очигледно добили да их унесу у поменути план, показује да им је једнострано приступано, да су више служиле за дневне пропагандне политичке потребе него што су засниване, бар неке, на свестраном сагледавању историјских чињеница и стварне истине. Помиње се, на пример, комадање Хрватске између Немачке, Италије и Мађарске, али се занемарује суштина - да је Хитлер створио Независну Државу Хрватску, која му је остала верни сателит до последњег дана његовог живота и Другог светског рата. Његово наређење немачким генералима на Сремском фронту да „сремски цеп“ бране по сваку цену није издато само због Групе армије „Е“ него и због одбране усташке државе коју је крајем рата сматрао делом источне границе Рајха. У обради тема о устанку и учешћу хрватског народа у НОБ-у прећуткивано је његово малобројно учешће, поготово 1941. и 1942. године, када су Срби у Хрватској листом устали на оружје да се спасавају од усташких покоља и потпуног истребљења. У партизанским одредима и бригадама у Хрватској борачки и старешински састав, у већини случајева, чинили су Срби, 80-90%. После капитулације Италије стање се донекле мењало, најпре у Далмацији, Приморју и Горском котару, а касније и у осталим крајевима. Др Влатку Мачеку је приписана сарадња са усташама, али чињенице сведоче да је он био заточен од усташке атасти најпре у родном Купинцу код Загреба, затим око 8 месеци у логору Јасеновац и касније у неком стану у Загребу. Обрађивано је и решавање националног питања, уз нагласак да је КПЈ била једини доследан борац за његово решење, са призвуком да су Хрвати били национално угњетавани у Краљевини Југославији, а добро је познато да су добили своју Хрватску бановину и да су Срби у њој били обесправљени. Борци и старешине Четврте српске бригаде пажљиво су слушали политичке комесаре - предаваче - и нема података да је било неких озбиљнијих расправа.

Из сачуваних материјала о политичком раду у бригадама Двадесет прве српске дивизије може се видети да су борци и старешине показали далеко веће интересовање за теме о Црвеној армији, у чију су снагу веровали, изградњи социјализма у Совјетском Савезу, КПЈ и облицима њене организације и деловања у војсци, о Кримској конференцији и политичком уређењу нове Југославије. Примећено је, после проучавања улоге Партије у руковођењу НОП-ом и изградњи нове народне

власти. да су многи борци схватили да њен члан може постати сваки патриота и поштен човек. На политичким часовима проучаван је значај споразума Тито - Шубашић. уз подсећање како је крај> Петар II Карађорђевић, својим указом крајем августа 1944, укинуо Врховну команду Југословенске војске у отаџбини, у ствари четничку Врховну команду. наређујући Дражи Михаиловићу да његове јединице пређу на страну НОП-а. Генерал Михаиловић није послушао претпостављеног и наставио је по старом - да ратује против НОВЈ. Борци и старешине Четврте српске бригаде детаљно су упознати какав је значај и улога Народноослободилачког фронта у политичком животу. помоћи јединицама на ратишту и обнови ратом порушених села и градова.

Одржавани су састанци најодговорнијих старешина за политички рад у Дивизији и бригадама, Један такав састанак политичког комесара дивизије и политичких комесара Четврте. Пете. Тридесет прве српске и Двадесет прве артиљеријске бригаде одржан је 15. фебруара у Илоку. Из дневног реда се види да је свестрано расправљано о политичком стању у јединицама, актуелним политичким догађајима, припремама за предстојећу прославу 27. марта и годишњице настанка Црвене армије. Разговарано је о широј литератури која се може набавити и користити. Из свестране размене мишљења, сагледавања стечених искустава. проистекао је закључак да се политичко образовање спроводи циљно, да политички комесари и њихови заменици брину о успеху. да се уведе пракса посете рањеним друговима и прикупљају добровољни прилози за народ у крајевима пострадалим у рату.

На следећем састанку политичког комесара дивизије са политичким комесарима бригада. 1. марта, проширен је број тема за политичко образовање. међу којима је и ова: „Развитак Народноослободилачке борбе српског народа у Првом и Другом српском устанку" и „Предводничка улога Народноослободилачког покрета Југославије на Балкану..." Са праксом осавремењивања и проширивања политичких тема је настављено.

У политичком васпитању запажену улогу имала је дневна и остала штампа, разне политичке брошуре које су добијане посредством политичког комесара дивизије. његовог заменика и старешина задужених за унапређење политичког рада у јединицама. Лист „Борба". тада орган КПЈ. обавезно је читан у свим јединицама Четврте српске бригаде. а поједини значајнији прилози су проучавани на групним читалачким часовима. Написи из „Борбе" обично су проучавани на основу пре-

поруке политичког комесара бригаде Неђе Богићевића политичким комесарима батаљона и чета да би се постигло то да се пажња сасређује у свим јединицама на тренутно најактуелније проблеме.

Партијски и политички живот и рад у Бригади прожимали су се и тешко их је разграничити. Партијска организација, по устаљеном обичају, сматрана је најодговорнијом за укупно борбено и морално-политичко стање и остале активности у Бригади. Отуда су се чланови КПЈ и СКОЈ-а стално трудили да дају све од себе у интересу јачања борбене готовости јединица и осталима служили за пример у борбеном и осталом прегалаштву. И поред неоспорног залагања видљиви су и неки пропусти. Секташтво је било бољка у Четвртој српској бригади, уосталом као и у целој Дивизији, када је занемаривано примање у КПЈ и СКОЈ младих бораца. У омасовљењу партијских организација занемаривана је и Директива ЦК КПЈ, од 14. јануара 1945, у којој је наглашено да је секташење озбиљан проблем који се мора превазилазити. Дивизијски комитет КПЈ је указивао бригадним комитетима да се млади борци масовније примају у редове Партије и СКОЈ-а. Захтеви нису остајали без одјека.

Дивизијска партијска конференција, одржана 20. фебруара у Илоку, којој су присуствовала 204 делегата, значајно је допринела побољшању партијског и политичког живота и рада у свим бригадама Дивизије. Комунисте Четврте српске бригаде представљали су изабрани делегати Милорад Вуловић Деспот, Гордана Крстић, Марија Гајић, Вељко Брајовић, Мирослав Стојиловић и остали. Конференцију је отворио Станоје Брајовић, секретар Дивизијског комитета и заменик политичког комесара дивизије. Усвојен је следећи дневни ред: Војно-политичка ситуација у нашој земљи и свету. Организациони проблеми КПЈ у Дивизији, Улога и задаци чланова КПЈ у извршавању борбених задатака Дивизије. Избор делегата за Покрајинску конференцију КПЈ за Србију. Реферате су поднели Мирко Јовановић, политички комесар дивизије, Станоје Брајовић, партијски руководилац и Владо Бајић, командант дивизије. Претходно је делегате и госте поздравио Крсто Попивода, у име ЦК КПЈ, а Риста Антуновић, командант Дивизије у њеном формирању, у име Покрајинског комитета КПЈ за Србију. У раду Конференције учествовао је и Мома Марковић, члан Покрајинског комитета КПЈ за Србију. У време одржавања Дивизијске партијске конференције, у Четвртој српској бригади било је 278 чланова КПЈ и 9 кандидата за чланове КПЈ, а само три месеца раније (21. новембра

1944.) од 1.300 бораца и старешина било је 210 чланова КПЈ и 150 чланова за кандидате КПЈ.¹⁸³ О раду Конференције сажето је написано у дивизијској Монографији, аутора Исидора Ђуковића и ово: „Чланови КПЈ су у садржајним, аргументованим и отвореним излагањима анализирали резултате свог рада. критички се на њега освртали и тражили боља решења за постојеће проблеме. Оцењена је важност војно-политичких проблема у земљи и свету као и њихов утицај на догађаје у Југославији и стање у Дивизији. Јединствено је било опредељење за борбу до потпуног ослобођења и у оријентацији за независан, слободан и равноправан развој земље после рата. Комунисти су се обавезали да ће остати у првим редовима борбе за ослобођење. прогресиван друштвени развој и изградњу равноправне, социјалистичке, федеративне и демократске Југославије...”¹⁸⁴

Крајем фебруара Драгоман Радојичић Стамболија, заменик политичког комесара бригаде, прекомандован је на нову дужност.

Културне и просветне активности

Политичке, партијске и културно-просветне активности су се често прожимале, свестрано утичући на борбеност, морал, пораст културног и образовног нивоа бораца и старешина Бригаде. Прожимање тих утицаја највише се манифестовало у обележавању значајних историјских догађаја, сарадњи са народом, припремању и давању културних приредаба за народ и војску. У Четвртој српској и осталим бригадама Двадесет прве српске дивизије свечано је прослављена 27-годишњица Црвене армије, 8. март, Дан жена, 27. март, четворогодишњица рушења Тројног пакта између Краљевине Југославије и Хитлерове Немачке, Светска омладинска недеља и други датуми.

На пространој заравни у Илоку, 23. фебруара 1945. на Дан Црвене армије, постројене су јединице Двадесет прве српске дивизије. На украшеној трибини нашли су се угледни гости и чланови Штаба дивизије. Командант дивизије Владо Бајић извршио је смотру постројених бригада. одавши им признање за успехе у борби против непријатеља. Политички комесар дивизије Мирко Јовановић нагласио је значај за-

¹⁸³ Исидор Ђуковић, *21. српска дивизија*, Институт за савремену историју, Београд 1995. стр. 208.

¹⁸⁴ Исто.стр. 291-292.

једничке борбе Црвене армије и НОВ Југославије. Његово излагање, као и претходно, наишло је на бурно одобравање бораца и народа Илока и околине, који је масовно присуствовао слављу. Са посебном пажњом борци и мештани су саслушали говор политичког комесара Нрве југословенске армије Мијалка Тодоровића и председника Обласног народноослободилачког одбора Мазнића. На крају је представник Црвене аршије капетан Николај Иванович говорио о значају заједничке борбе двеју братских армија против фашиста којима се ближи крај. Његово излагање било је попраћено честим клицањем народу Совјетског Савеза и Црвеној армији. Званични део је завршен читањем наредбе о унапређењу 172 подофицира и официра у више чинове и парадом јединица Четврте, Пете и Тридесет прве српске бригаде. Поподне су била спортска такмичења. потом је војна музика свирала борбене и народне песме. Увече је одржана приредба за војску и народ.

За Међународни дан жена, 8. март. у јединицама Четврте српске ударне бригаде одржани су часови о значају 8. марта. историјату борбе жена за равноправност у друштву и њиховом учешћу у НОБ-и. Оживљена су сећања на предводнице женског покрета Клару Цеткин и Розу Луксембург. као и на жене хероје у борби против фашизма. Истакнуте су и жене-борци Четврте српске бригаде. од којих су многе спасавале рањенике испод кише куршума и указивале им прву помоћ. Увече је одржана уметничка приредба. Бригадни хор је отпевао химну „Хеј Словени“. а потом је изведен занимљив културно-уметнички програм. Славље се завршило игранком и весељем.

У непосредној близини фронта, уз снажну грмљавину артиљерије у близини, обележен је 27. март. дан када је наш народ одбио пакт режима Цветковић - Мачек са Хитлеровом Немачком. На прослави су били, поред постројених бораца Четврте српске бригаде, мештани околних села, Културна екипа УСАОЈ-а и Културна екипа Двадесет прве српске дивизије. Смотру постројених јединица Бригаде, у пратњи њеног команданта Стеве Адамовића. извршио је командант дивизије Владо Бајић. О значају 27. марта говорили су политички комесар дивизије Мирко Јовановић. политички комесар Артиљеријске бригаде Димитрије Палигорић, један мајор Црвене армије и политички комесар Четврте српске бригаде Неђо Богићевић. У бригадном листу „Јединство“ дописник Миле Плећаш је написао, поред осталог. и ово: „На крају, говорио је комесар Неђо Богићевић, мајор. Врло живо и темпераментно, он је кроз перспективу 27. марта говорио о коначној

иобеди над фашизмом и о неразлучивом братству и јединству наших народа..."¹⁸⁵

У делу уметничког програма културне групе УСАОЈ-а и Дивизије извеле су неколико хорских песама. рецитација. скичева. фолклорних игара и одушевиле присутне.

Светска омладинска недеља је прослављена према упутствима Централног одбора УСАОЈ-а и Централног комитета СКОЈ-а. Омладинским организацијама у нашој земљи и Југословенској армији упућени су позиви да се масовно укључе у прославу. Посредством руководиоца СКОЈ-а у Дивизији позив је стигао секретару Бригадног комитета СКОЈ-а Боривоју Крстићу. крајем фебруара. да се именована недеља прослави у времену од 21. до 28. марта 1945. године. да то треба сматрати акцијом од међународног значаја и решавање извесних проблема који се испољавају у омладинској организацији. Борбеним јединицама је препоручено да се могу...организовати митинзи и конференције омладине. могу се давати приредбе, вежбати у руковању са оружјем. разна спортска натјецања и слично... На овом питању. на питању прославе ове недеље треба ангажовати читаву скојевску организацију и поставити као обавезно спровођење плана кога треба да донесу бригадни комитети СКОЈ-а..."¹⁸⁶

У Четвртој српској бригади Светска омладинска недеља је прослављена у складу са упутством. у такмичарском духу између јединица и појединаца и резултати нису изостали.

Организатор бројних културних и просветних активности били су Пропагандни одсек бригаде и културно-просветни одбори у батаљонима и четама. Претеча Пропагандног одсека, био је културно-просветни референт од самог формирања бригаде. На тој дужности се налазио Бора Ромић. оставши на њој док није именован за политичког комесара бригаде. У то време зачеле су се занимљиве културно-просветне активности одлично прихваћене од бораца и народа у јужној Србији. У тешким борбеним условима издат је и бригадни лист „Други бригадир“. са интересантним прилозима. који је уредио Бора Ромић. На челу Пропагандног одсека. формираног почетком септембра 1944. године. била је Марија Гајић. потом Радуле Мркић. Данило Вукадиновић и Драгомир Лазић Ђурица. Услед нараслих потреба Одсек је имао. из

¹⁸⁵ Бригадни лист *Јединство*, бр. 5, стр. 21

¹⁸⁶ Лрхив ЦК СКЈ. фонд ЦК Скоја. бр. 1945-35.

месеца у месец, све више посла на културном и просветном уздицању бораца н старешина. Рад је организован по секторима. У првом плану били су аналфабетски течајеви. Организована су многа предавања из општег образовања. У јединицама је било бораца са фотоапаратима и њима је омогућавано да снимају борбена дејства и остала значајнија дешавања. Временом се накупило прилично фотографија и приређиване су занимљиве фотографске изложбе које су борци радо посећивали. Пропагандни одсек свакодневно је бринуо о издавању бригадне штампе: бригадног листа „Јединство“, батаљонских и четних новина, зидних новина. Писању разних парола на видљивим местима и усменим новинама. Новост на линији фронта биле су усмене новине. За време предаха Четврте српске бригаде у Илоку приређене су усмене новине за које су многи борци први пут чули. О догодовштини са усменим новинама Марија Гајић је записала у бригадном листу: „Шта је то друже Иване. некакве усмене новине? - Чуо сам за новине. али не за усмене - говори друг Цветан из Трећег батаљона и чека да види те новине које су усмене. - Вечерас дајемо први број усмених новина посвећених Црвеној армији - каже друг Павле и ето почиње: појављује се комесар бригаде и говори о Кримској конференцији... А онда друг начелник Спасић (Миодраг Спасић, начелник штаба бригаде. прим. М.Г.) о моћи и снази Ирвене армије. Другови пажљиво слушају и мисле на храбре црвеноармејце. На позорници се појави један друг карикатуриста н црта слику Хитлера са фау оружјем, а иза кулиса се чују звуци хармонике која свира „каћушу“, омиљену совјетску песму. То изазива опште интересовање. То другови још нису видели и зато пажљиво гледају како руке карикатуристе изводе тако лако покрете и за минут слика је готова“.

Учесницима усмених новина борци су упутили више питања и развила се жива дискусија. На крају је бригадни хор складно и милозвучно отпевао: „Листај горо. цветај цвеће - Црна Гора у бој креће...“ Расположени Цветан. излазећи из дворане, пригнуо се другару и прокоментарисао: „Ето. Иво. ово су усмене новине. Питаш шта хоћеш и одмах добијеш одговор...“

Увођење шројне формације

После једномесечне интензивне војне и политичке обуке. садржајног културно-просветног рада и спортских активности. подређених

основном задатку јединица Двадесет прве српске дивизије да се што боље војнички и морално-политички припреме за предстојећи пробој немачке утврђене зоне Сремског фронта. Четврта српска ударна бригада је упућена из рејона Илока на леву обалу Дунава, у рејон Бача и Бачког Новог Села да ојача Прву бригаду Корпуса народне одбране Југославије (КНОЈ) и Једанаесту војвођанску бригаду. Обавештајним каналима се дознало да непријатељ намерава да се пребаци из рејона Сотина на леву обалу Дунава и угрози слободну територију Бачке. Покрет је уследио непосредно после наређења Штаба дивизије. Јединице су домаршовале обали Дунава код Бачке Паланке, шлеповима и скелама превезле се преко реке и продужиле циљу. Штаб бригаде је успоставио везу са штабовима Прве бригаде Кноја и Једанаесте војвођанске бригаде које су штитиле леву обалу Дунава супротно од непријатељских положаја на Сремском фронту. Заједнички је договорено да се главнина Четврте српске бригаде смести у Бачу, да се на положај у Бачком Новом Селу наизменично упућује по једна чета, а у случају веће опасности и цео батаљон. Предузимане су мере да се поседнути положаји уз реку боље изграде. На томе послу, под надзором команданта бригаде Адамовића, ангажовани су претежно инжењерци и омладинске радне јединице из Бача и Бачког Новог Села. Непријатељ се није усудио да форсира реку и време је коришћено да се Бригада реорганизује, да са четворне пређе на тројну формацију.

У то време Трећем омладинском, некадашњем црнотравском батаљону, одато је признање за минувле борбене и остале успехе. Пред бригадним стројем, омладинским делегацијама Пете и Тридесет прве српске бригаде и Дунавске речне ратне флотиле Црвене армије, Батаљону је свечано уручена, са образложењем да је најбољи у Србији, прелазна застава Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије. Уз пригодни говор заставу је уручио представнику Батаљона политички комесар дивизије.

Реорганизација Бригаде је вршена на основу упутства и нове формације коју је Штаб бригаде примио, 5. марта, од Штаба дивизије, да би се постигла врхунска борбена спремност јединица и побољшало командовање. Посао реорганизовања и прилагођавања насталим променама трајао је неколико дана. Суштинска промена била је у следећем: од постојећа четири батаљона Четврте српске бригаде формирана су три стрељачка и сваки је имао три стрељачке чете. При Штабу бри-

гаде задржане су постојеће и формиране нове самосталне чете и водови. У батаљонима је постојећа Пратећа чета подељена на две: Митраљеску и Минобацачку. После реорганизације Штаб бригаде сачињавали су Стево Адамовић, командант, Неђо Божићевић, политички комесар, Радоња Бараћ, начелник штаба, заменик команданта Милан Чубрило Ћић, заменик политичког комесара Милорад Вуловић Деспот, омладински руководилац Боривоје Крстић, обавештајни официр Стеван Пушкаревић Лала, командант позадине бригаде Павле Павловић, официр Одељења заштите народа (ОЗН-а) Стеван Секић и референт санитета Ранка Комадинић. При Штабу бригаде формиран је Артиљеријски одсек, са начелником Ђорђем Вукадиновићем, да обезбеди обједињено и оптимално коришћење артиљеријских оруђа Бригаде и батаљона. Пропагандни одсек је задржан без промена, тренутно са вршиоцем дужности начелника, Маријом Гајић, али је то место било предвиђено за неког од политичких комесара батаљона. Постојале су Позадинска чета, са командиром Братиславом Дојчиновићем и политичким комесаром Мирославом Ђорђевићем, Чета за везу, командир Миливоје Илић, политички комесар Живојин Туровић, заменик комесара Добривоје Вучуровић и убрзо Олга Дедовић, Инжињеријска чета бригаде, са командиром Христивојем Недељковићем, политичким комесаром Владимиром Вукелићем и замеником политичког комесара Косаном Бек Крцом, Чета извиђача, командир Велимир Туровић, заменик командира Жарко Вукићевић, политички комесар Бранко Пјешчић. Чета противтенковских пушака формирана је 8. марта. За њеног командира је постављен Александар Стојановић, за његовог заменика Живко Бадњаревић, за политичког комесара Милан Витас и његовог заменика Драго Кецојевић. Постојала је Противтенковска батерија, ојачана водом противавионских митраљеза, чији је командир био Звездан Предраговић, политички комесар Мирко Поповић и заменик политичког комесара Милован Вукосављевић. Постојала је и Санитетска чета бригаде коју су чинили заштитни, хигијенски, транспортни и вод за превијање рањеника. У саставу Команде позадине бригаде помињу се Транспортна чета, Ветеринарска амбуланта, Артиљеријска радионица и Радионица за разну ратну опрему.

После реорганизације Штаб Првог батаљона имао је следећи састав: командант Гојко Ињац, политички комесар Кузман Николић, заменик политичког комесара Јован Паовић и ађутант батаљона (фун-

кција уведена уместо заменика команданта) Боро Перовић. Команду Прве чете сачињавали су Стојан Митровић, командир, Вучета Кнежевић, политички комесар и његов заменик Душан Ђирковић. На челу Друге чете били су Драго Хаџић, командир, Милорад Стефановић, политички комесар и заменик политичког комесара Стојан Чутурило. У Трећој чети командир је био Милисав Лукић, политички комесар Момчило Ђуровић и његов заменик Милорад Масловарић. Команду Митраљеске чете батаљона чинили су Хранислав Живојиновић, командир, Слободан Ђорђевић, политички комесар, Велимир Спасић, заменик политичког комесара, а Минобацачке чете Добросав Јовић, командир, Јован Каровић, политички комесар, Божидар Петковић, заменик командира и Миле Плећаш, заменик политичког комесара.

У време реорганизације највише старшина расформираног Четвртог батаљона прекомандовано је у Други батаљон у чијем су штабу и командама чета настале знатне измене. Командант поменутог батаљона постао је Мирко Шипка, политички комесар Славко Мартан, заменик политичког комесара Десимир Мрдаковић и ађутант батаљона Трифун Буха. Командир Прве чете био је Петар Вуканић, политички комесар Душан Крајиновић, заменик командира Златомир Дамјановић и заменик политичког комесара Пантелија Бошковић. У Другој чети командир је постао Миливоје Величковић, политички комесар Риста Рацо и његов заменик Добривоје Марковић. У Команди Треће чете били су командир Станислав Младеновић, политички комесар Радослав Стаменковић. Командир Митраљеске чете био је Стојан Ђорђевић, политички комесар Момчило Рогић, заменик командира Периша Лаловић и заменик политичког комесара Душан Васић. Минобацачку чету предводили су командир Милован Копривица, политички комесар Миодраг Иванић и заменик командира Сава Црњак.

Штаб Трећег батаљона сачињавали су Радивоје Симић Рака, командант, Драгомир Лазић Ђурица, политички комесар, Владимир Каран, заменик политичког комесара и Сима Ђукановић, ађутант батаљона. У Првој чети командир је био Стојан Петровић, политички комесар Миливоје Михаиловић и заменик политичког комесара Радисав Бадњаревић. Другом четом су командовали Спасоје Стојановић, командир, Ђура Врбавац, политички комесар и Сретен Стефановић, заменик политичког комесара. Командир Треће чете био је Душан Караџић, политички комесар Чедомир Андрић и заменик политичког комесара

Милорад Јововић. На челу Митраљеске чете били су командир Александар Трајковић, политички комесар Драган Марковић и заменик политичког комесара Драгослав Димитријевић. Минобацачком четом командовали су Милорад Милутиновић, командир, Божидар Југовић, политички комесар и Будимир Поповић, заменик командира.

Са оваквим саставом Штаба бригаде, штабова батаљона и команди чета и реорганизованим и новоформираним јединицама. Бригада је припремљена за пробој немачке линије одбране на Сремском фронту и завршне борбе за коначно ослобођење земље. У последњих месец дана рата састав штабова батаљона и команди чета мењаће се скоро свакодневно, услед рањавања и погибије више старешина на командним и политичким дужностима.